

УДК 373.3.091.33:(330+811.111)

О. Ю. ЛОСЕВА

учитель англійської мови

Мелітопольська загальноосвітня школа І ступеня № 3

**ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ
ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ
“ECONOMICS FOR BEGINNERS” ДЛЯ 4-Х КЛАСІВ
ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

У статті розглянуто актуальність розвитку соціальної компетентності учнів початкових класів засобами інтегрованого курсу “Economics for Beginners”, серед позитивних рис якого є практичне соціально орієнтоване використання англійської мови в наближених до реальності умовах та відчуття учнем власного успіху.

Ключові слова: соціальна компетентність, економічна компетентність, англійська мова, інтегрований курс, учень початкових класів

Зміни в сучасній системі освіти зумовлені низкою чинників, серед яких надважливими є створення соціально орієнтованого громадянського суспільства та інтенсифікація розвитку міжнародних контактів у різноманітних сферах життєдіяльності, зокрема в економіці, освіті. В умовах євроінтеграції й глобалізації країна потребує активного громадянина, здатного до конкурування, співпраці та пошуку компромісів, виконання репертуару соціальних ролей, зокрема учасника ринкових відносин, співпраці в різних групах, спільнотах на державному й світовому рівнях. Саме тому формування економічної компетентності як складової соціальної (О. Варецька) поряд з розвитком іншомовної (англомовної) вважаємо одним з пріоритетних завдань сучасного навчально-виховного процесу, починаючи з початкової школи. Адже вік молодшого школяра є сенситивним для формування особистості, її базових соціальних установок, світогляду, звичок, розвитку пізнавальних здібностей, емоційно-вольової сфери, встановлення різноманітних відносин з довкіллям.

Зауважимо, що діти змалку є безпосередніми учасниками економічних відносин. У свою чергу, англійська – є мовою економічних термінів, загальноновизнаною міжнародною мовою спілкування як у специфічних сферах діяльності, так і в повсякденному житті, засобом комунікації в мережі Інтернет та може бути засобом вивчення предметів економічного циклу, формування соціально-економічної компетентної особистості молодшого школяра.

Варто зазначити, що Державним стандартом початкової загальної освіти задекларовано мету вивчення іноземної мови, яка полягає у формуванні комунікативної компетентності з урахуванням комунікативних умінь, сформованих на основі мовних знань і навичок, оволодінні вміннями та навичками спілкування в усній і писемній формі з урахуванням мотивів, цілей та соціальних норм мовленнєвої поведінки в типових сферах і ситуаціях [8, с. 8]. Практично також зроблено певні кроки, зокрема у варіа-

тивній частині початкової школи є курси за вибором з економіки. Щодо англійської мови, то під час переходу від трирічної до чотирирічної початкової школи у 2000–2001 н. р. в інваріантній складовій Типових навчальних планів було повністю вилучено вивчення англійської мови у 1 класі та залишено 2 години у 2–4 класах загальноосвітніх закладів. З 2012–2013 н. р. в інваріантній частині для вивчення англійської мови передбачені 1 година у 1 класі та 2 години у 2–4 класах [2], що частково збільшило обсяг знань з граматичного та лексичного матеріалу упродовж навчання в початковій школі. Однак зміст тематики ситуативного спілкування досить далекий від сьогоденного життя дитини, не сприяє успішній соціалізації учнів. Варіативна складова Типових навчальних планів серед запропонованих курсів за вибором англійської мови не містить.

Зазначимо, що бажаних результатів у більшості випадків не досягнуто. Серед причин поруч із відсутністю англомовного середовища є брак: зв'язку із щоденним життям учня в соціумі, можливості уведення варіативних курсів з економіки в школах, соціального забарвлення змісту мовної освіти, віддаленість у часі її результатів. Саме тому одним із шляхів можна вважати інтеграцію економічних, англомовних знань, їх соціальне спрямування.

Отже, актуальність статті зумовлено зростанням цінності формування економічної компетентності як складової соціальної молодшого школяра, необхідністю підвищення соціально-практичної складової вивчення англійської мови учнями початкової школи.

Метою статті є визначення впливу інтегрованого курсу “Economics for Beginners” на розвиток соціальної компетентності учня початкових класів.

Проблема економічного виховання й навчання (як процесу набуття компетентності), як зазначає О. Варецька, у різні часи була предметом дослідження від Аристотеля, Я. Каменського до П. Блонського, Н. Крупської, А. Луначарського, А. Макаренка, К. Ушинського, М. Шелгунова та ін. У різних авторів його зміст тлумачився як індустріальний напрям, ділове, політехнічне, індустріальне, господарське виховання [2, с. 20].

Серед основних ідей, які були в колі уваги дослідників, науковець наголошує на таких. Це здійснення економічного виховання: у поєднанні з моральним у початковій школі в ході вивчення предметів шкільного циклу, факультативних курсів, у процесі трудового навчання, суспільно корисної виробничої праці, у позакласній та позашкільній роботі, у родинному середовищі (А. Аменд, І. Сасова); за рахунок міжпредметних зв'язків у процесі викладання загальноосвітніх дисциплін, застосування індивідуального підходу, педагогічного управління економічним вихованням і підготовки майбутніх учителів до його здійснення (В. Попов, А. Федоров, О. Шпак та ін.), формування “раціонально-емоційних духовних якостей” у школярів, подолання хибних переконань батьків щодо можливості стихійного набуття дитиною розумної щедрості й доброти (С. Бадмаєва, Д. Березовська); з опорою на національну культуру та традиції, ціннісні

орієнтації, взаємозв'язок засвоєння економічних законів з їхнім практичним застосуванням для формування економічного мислення, мотивації вибору професії, готовності працювати на благо Батьківщини [2, с. 20].

Погоджуючись з О. Варецькою, переконані, що потреба в організації шкільного економічного виховання та навчання як чинників економічного, соціального й культурного розвитку, збереження духовних, національних, особистісних цінностей, вихованості, компетентності учасника соціально-економічних відносин, його духовно-моральної, соціальної спрямованості [3, с. 3], формування соціальної, економічної компетентності загострюється в сучасних умовах економічної кризи, воєнної агресії й розширення міжнародних зв'язків.

Зауважимо, що у визначенні поняття “економічна компетентність”, за результатами аналізу психолого-педагогічної літератури, дослідники виявляють різні підходи. Зокрема, це практично-прикладний зміст цього поняття в праці Т. Беляєвої [1]. Науковець сегмент економічної компетентності в структурі соціальної розуміє як елементарні знання про товарно-грошові відносини, ринок, уміння реалізовувати економічні знання в реальних ситуаціях, пов'язаних з оплатою праці, товарів, послуг, готовність включитися в товарно-грошові відносини, ринкову орієнтацію.

У контексті нашого дослідження важливою є думка Н. Грами, яка розуміє економічну компетентність як форму відображення особистістю особливостей організації соціального досвіду за допомогою трьох провідних сфер: психолого-економічної, соціолого-економічної, економіко-педагогічної. Як соціальна вона розкривається суб'єктивними характеристиками економічних і соціальних процесів [6]. Як бачимо, чітко простежується зв'язок соціального, економічного, професійного крізь призму соціального досвіду.

З іншого боку, з огляду на визначення О. Варецькою поняття “соціальна компетентність молодшого школяра” як системного, полікомпонентного утворення, що демонструє науково обґрунтований склад вимог до знань, умінь та навичок учня початкової школи, які приводять до здатності останнього продуктивно співпрацювати з різними партнерами в групі та команді, виконувати різні ролі та функції в колективі, в умовах мінливого соціального середовища [4, с. 12], наголосимо на системності й полікомпонентності, а відтак – необхідності міжпредметного впливу.

Більше того, Державний стандарт початкової загальної освіти визначає міждисциплінарний характер оволодіння соціальною й економічною компетентністю [8, с. 10]. Тому існують можливість і необхідність комбінування вивчення соціально орієнтованої економіки з англійською мовою. Це поєднання може стати оптимальним для вирішення вищезазначених завдань, адже учні мають можливість: ознайомитися з початками економіки, що полегшить розуміння ринкових процесів у їхньому докільлі й створить базу для вивчення цього предмета в середній і старшій школі; усвідомити практичне застосування іноземної мови в повсякденному житті; закріпити вивчений лексичний та граматичний матеріал з англійської мови й еконо-

міки під керівництвом учителя; розвинути комунікативну, соціальну, економічну та предметні компетентності.

На нашу думку, інтегровані курси мають навчально-виховне значення, оскільки інтеграція в навчанні передбачає об'єднання узагальнених знань про предмет, поняття, явище та підпорядкування їх цілому на основі міжпредметних зв'язків. Так, В. Вернадський у своїх працях зазначав, що “збільшення наукових знань ХХ ст. швидко стирає межі між окремими науками. Вони дедалі більше спеціалізуються не за науками, а за проблемами. Це дає змогу, з одного боку, надзвичайно глибоко вивчати явище, а з іншого – охоплювати його з різних поглядів” [5].

З огляду на це нами було розроблено інтегрований курс “Economics for Beginners”, програма якого спирається на соціально орієнтований курс за вибором з економіки “Початки економіки” для учнів початкової школи (автор О. Варецька) і Навчальні програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів (англійська мова). Найоптимальнішим є паралельне вивчення курсу “Початки економіки” для учнів початкової школи, оскільки інтегрований курс “Economics for Beginners” не містить достатньо глибокого вивчення означених економічних тем, а більше спрямований на використання англійської лексики в межах цих тематик у мовленні. Інтеграція таких предметів, її зорієнтованість на розвиток соціальної компетентності сприяють соціалізації молодшого школяра у швидко змінюваних соціально-економічних умовах.

Метою курсу “Economics for Beginners” є формування в учнів соціально-економічного мислення, виховання культурної поведінки в умовах ринкового суспільства, морально-економічних якостей, відповідальності за власний вибір, перетворення іноземної мови на реальний інструмент набуття знань про сучасне суспільство, практичне оволодіння учнями економічною термінологією англійської мови.

Програма зорієнтована на використання особистісного й діяльнісного підходів, оскільки діти, як суб'єкти всіх видів діяльності, беруть участь у процесі отримання знань, розвитку компетентностей, а не запам'ятовуванні інформації. Соціально-комунікативна спрямованість курсу сприяє розвитку самостійної ініціативної активності учнів. Передбачено такі форми роботи, як фронтальна, групова, парна, індивідуальна з пріоритетом колективних форм діяльності, що є надзвичайно перспективними з огляду на значне збільшення часу активної діяльності учнів, зниження рівня тривожності (усувається страх помилок).

Значну роль відіграють активні методи навчання, які розвивають у школярів здібності спостереження, порівняння, аналізу, класифікації, узагальнення тощо, а також сприяють залученню всіх учнів класу до дії, у якій розкриваються індивідуальні здібності та нахили, відбувається формування соціально-економічної, комунікативної, англомовної компетентностей.

У програмі використано англійський фольклор, аудіо- та медіаматеріали різних країн (вірші, пісні, мультфільми тощо). Саме різноманітність

завдань дає змогу дітям засвоювати матеріал непомітно. Окреме місце посідають цікаві завдання, конкурси, змагання англійською мовою, які висвітлюють економічні поняття і зв'язки. Передбачено використання дидактичних та ейдетичних ігор (Л. Кашуба), літературного й енциклопедичного матеріалу, залучення засобів образотворчого мистецтва. Кросворди, загадки, прислів'я (українською та англійською мовами) роблять заняття привабливими й дають змогу виховувати духовно-економічні якості, розвивати природні підприємницькі нахили дітей, уміння взаємодіяти в різних ситуаціях та групах, які не виявляються у звичайних формах занять.

Освітня (економічна та мовленнєва), виховна та розвивальна, соціальна цілі оволодіння змістом навчання реалізуються через навчальні тексти й діалоги як основні мовленнєві одиниці. Вони містять змістову та мовну інформацію, слугують певними засобами узагальнень іншого мовного досвіду школярів. Читання текстів, діалогів із соціально-економічним змістом вносить різноманітність, розвиває пізнавальний інтерес до іноземної мови, допомагає активізувати розумову діяльність учнів, розширює уявлення про навколишній світ і збагачує словниковий запас економічних термінів з іноземної мови. Економіка виступає як самостійний предмет і одночасно як засіб вивчення англійської мови й розвитку соціальної компетентності молодших школярів.

Особливе значення має застосування інтерактивних технологій: “мікрофон”, “криголам”, “асоціативний куц”, “кубування”, “займи позицію”, а також рольових ігор різного спрямування, соціальних, соціально-економічних ситуацій, ситуацій успіху тощо, що підвищує ефективність цього курсу. При цьому такий процес відбувається від існуючого досвіду учнів до набуття й привласнення нового, його теоретичного осмислення в практичній діяльності, що сприяє формуванню стійкого інтересу до предмета. Усвідомлюючи, що вчитель не є єдиним джерелом знань і досвіду, школярі мають спонуку використовувати всі можливі традиційні й інноваційні, інформаційні ресурси.

Апробація інтегрованого курсу “Economics for Beginners” для 4-го класу загальноосвітньої школи проводиться на базі ЗОШ № 3 I ступеня м. Мелітополя.

Наведемо декілька фрагментів уроків цього курсу (через позначку “/” будемо подавати переклад тексту українською мовою). Так, у темі “Потреби людини” відповідно до визначеної триєдиної мети (дати уявлення про потреби та бажання, які людина прагне задовольнити; показати різноманітність потреб; розвивати вміння аналізувати побачене, визначати головне й другорядне; виховувати чемність у процесі купівлі; повторити лексичні одиниці англійської мови з теми “У крамниці”; тренувати використання Past Simple у діалогічному мовленні) у першому завданні вчитель пропонує дітям назвати зображене на малюнках, розташованих на дошці двома групами.

Children, look at these pictures and name them/Діти, назвіть зображене на малюнках, розташованих на дошці двома групами:

house / будинок	toys / іграшки
clothes / одяг	TV / телевізор
water / вода	trip / подорож
food / їжа	book / книга

Учитель за допомогою питання підводить учнів до висновку про першочерговість та другорядність потреб, адже у першій групі підібрано речі, без яких неможна обійтись у житті, у другій – без яких прожити можна.

Учитель: “Діти, а чому ці малюнки об’єднані у групи саме так?”, “Які з цих речей вам необхідні для життя?”, “Без яких можна обійтись?” Після вислуховування відповідей учитель разом з учнями формулює висновок, уводячи англійські терміни: “Таким чином, серед наших потреб є головні (needs) та другорядні (wants)”.

У другому завданні, яке передбачає розв’язання завдань, їхній зміст учитель подає англійською мовою (за потреби, і переклад).

Mom asks Tim to buy 1 litre of milk, 1 loaf of bread, 200 gr of biscuits and 12 eggs. She gives him 40 grivnas. Tim buys everything and has 7 grivnas left. So he buys a magazine about animals. / (Мама просить Тіма купити 1 л молока, 1 батон хліба, 200 г печива та 12 яєць. Вона дає йому 40 грн. Тім купує все, та ще має 7 грн, тому він купує журнал про тварин).

Для з’ясування правильності виконання завдання вчитель ставить запитання, підводячи до висновку щодо духовних потреб.

1. How much is the food? / Скільки коштує їжа? (33 грн)

2. What is need and what is want? / Що тут є головні і другорядні потреби? (Їжа є головною потребою, журнал – другорядною.)

Висновок: читання журналів, книжок, подорожування, розваги є другорядними потребами, але вони розвивають людину, задовольняють її духовні інтереси. Тому такі потреби називають духовними.

Наступними запитаннями вчитель наближає зміст уроку до сьогодення самої дитини, її життя, пропонуючи роботу в парах.

What did you buy yesterday? Find needs and wants. Work in pairs. / Що ви купували вчора? Визначте головні та другорядні потреби. Працюйте в парах (діти виконують завдання).

Where did you buy things? / Пригадайте, де ви робили свої покупки? (At the supermarket, at the shop, at the market./ У супермаркеті, у крамниці, на ринку).

How did you ask about them? / Як ви спитали про потрібні продукти? (Good afternoon, have you got any...? /Доброго дня, чи є у вас..?)

Розмірковуючи про потреби, ринок, логічним є звернення до культури поведінки учасників ринку, що знаходить відображення в таких запитаннях учителя й спільних з учнями висновках щодо чемності учасників ринку.

Was the seller polite? / Чи був продавець чемним? (Yes, she was. No, she wasn't. / Так, була. Ні, не була.)

How did you finish your dialogue? / Як ви попрощались? (Thank you, good bye. / Спасибі, до побачення.)

У темі “Товари та послуги” відповідно до мети (пояснити значення понять “товар” та “послуга”; сформувати в учнів уявлення про товари й послуги; повторити лексичні одиниці англійської мови з тем “Місто”, “У крамниці”; тренувати використання Past Simple у мовленні) у першому завданні вчитель пропонує знайти заховані слова в полі літер.

o s w u w y p p n
g c i n e m a o z
s h o p d t r i q
e o c l f g k u a
h o s p i t a l w
g l c h e m i s t

Це слова cinema, shop, hospital, chemist, park, school / кінотеатр, крамниця, лікарня, аптека, парк, школа.

Далі вчитель ставить запитання учням, відповіді на які треба, використовуючи знайдені слова.

Where did you go yesterday? / Куди ти ходив учора?/

I went to the shop. / Я ходив до крамниці./

I went to the cinema. / Я ходив до кінотеатру./

I went to the hospital. / Я ходив до лікарні./

What did you do there? / Що ти робив там?/

I bought some sweets. / Я купував цукерки./

I watched a film. / Я дивися фільм./

I visited a doctor. / Я відвідував лікаря./

Щоб підвести учнів до висновку щодо товарів та послуг, учитель ставить такі запитання:

Can you touch your sweets? – Yes, I can. / Ти можеш торкнутися своїх солодощів? – Так, можу./

Can you touch the film you have watched? – No, I can't. / Чи можеш ти торкнутися фільму, котрий ти дивився? – Ні, не можу. /

Чи платили ви гроші в обох випадках? (Так.)

У чому відмінність?

Розмірковуючи про це, діти з'ясовують, що в першому випадку вони отримали товар (good), у другому – послугу (service).

Учитель розповідає про те, що товар – це предмет, який виготовили люди для продажу, щоб задовольнити чийсь потреби. Його можна взяти в руки, відчутти на дотик, віддати комусь. Послуга – це дія для задоволення потреб іншої людини. Чи можна з нею зробити те саме, що з товаром? Ні, неможливо. Послугу не можна відокремити від тієї людини, яка її надає.

Ми помітили, що вище зазначене поєднання економічних і мовних знань, їх соціальна забарвленість підвищують ефективність та результативність уроків. Школярі щиро зацікавлені, із задоволенням виконують завдання, виявляють енергійність, креативність, зібраність. Діти, які мають невисокий рівень знань з англійської мови, змогли виявити себе під час виконання завдань українською мовою, тому відчували власну соціальну значущість серед однокласників та мали певний успіх і мотивацію до надолуження знань англійської.

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене, можна стверджувати, що інтегрований курс “Economics for Beginners” сприяє розвитку економічної компетентності як складової соціальної, англомовної компетентності, а також соціалізує, наближує зміст освіти до кола інтересів учнів.

Список використаної літератури

1. Беляева Т. Б. Модель социальной компетентности / Т. Б. Беляева // Вестник Новгородского государственного университета. – 2005. – № 31. – С. 10–12.
2. Варецька О. В. Духовно-економічне виховання молодших школярів / О. В. Варецька // Безперервна економічна освіта: реалії та перспективи розвитку : зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. – Харків : Харківська академія неперервної освіти, 2010. – С. 19–23.
3. Варецька О. В. Духовно-економічне виховання молодших школярів на основі авторського курсу “Початки економіки” : навч. посіб. для вчителів початкових класів (інших спеціальностей, які викладають курс “Початки економіки”) та викладачів системи післядипломної педагогічної освіти / О. В. Варецька. – 2-ге вид. – Запоріжжя : КПУ, 2012. – 76 с.
4. Варецька О. В. Розробка кваліметричної моделі соціальної компетентності молодшого школяра у практиці післядипломної освіти (з досвіду роботи творчої групи вчителів початкової школи “Розвиток соціальної компетентності вчителя і школяра”) / О. В. Варецька // Формування соціальної компетентності молодшого школяра: науково-методичні знахідки слухачів творчої групи : наук.-метод. посіб. / О. В. Варецька, О. К. Гончарова, Н. В. Іванова та ін. ; за заг. ред. О. В. Варецької. – Запоріжжя : Кругозір, 2015. – С. 4–23.
5. Вернадский В. И. Размышления натуралиста / В. И. Вернадский. – Кн. 2. – Москва : Просвещение, 1975. – 173 с.
6. Грама Н. Г. Теоретико-методичні засади фахової підготовки педагога-вихователя дошкільного закладу до економічного виховання дітей : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Н. Г. Грама. – Харків, 2004. – 45 с.
7. Проект Концепції розвитку освіти на період 2015–2025 років [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/ua/messages/39066-mon-proponue-na-gromadske-obgovorennya-proekt-kontseptsiyi-rozvitku-osviti-ukrayini-na-period-20152025-rokiv>.
8. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти. Постанова Кабінет Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>.

Стаття надійшла до редакції 14.09.2015.

Лосева О. Ю. Формирование социальной компетентности учащихся начальной школы средствами интегрированного курса “Economics for Beginners” для 4-го класса общеобразовательных учебных заведений

В статье рассматривается необходимость развития социальной компетентности учащихся начальных классов. Среди положительных качеств интегрированного

курса “*Economics for Beginners*” указаны практическое использование английского языка в условиях, приближенных к реальности, и ощущение учеником собственного успеха.

Ключевые слова: социальная компетентность, экономическая компетентность, английский язык, интегрированный курс, ученик начальной школы.

Losieva O. The Formation of the Social Competence of Pupils of Primary Schools by Mean of the Integrated Course “Economics for Beginners” for the 4th Forms of Secondary Schools

The article is devoted to the actual problem of developing of social competence of pupils of primary schools which has been caused by changes indifferent spheres of life. Various scientists from Ancient Greece to present days are mentioned in the article. There are different points of view on the definitions of the social competence nowadays.

As young children are extremely sensitive for formation of their personalities, basic social settings, outlook foundations, development of their cognitive abilities this problem is particularly important in modern schooling.

The governmental documents declare the aims of English language teaching but actually the most pupils have not high enough knowledge. We see the reasons of this fact are absence of language environment, limit of relations with pupils' everyday life in the society, social direction of language teaching. At the same time the mentioned documents define the interdisciplinary character of mastery the social and economic competences. Integrated courses had been determined as very effective means of teaching. That is why there is an opportunity to combine Economics with English. This mixture can appear to be the best one to decide the mentioned problems.

The article presents integrated course “Economics for Beginners” and gives examples of its lessons taken place at Melitopol Primary school #3. The article states its positive features: the rising of lessons efficiency, pupils' interest and creativity. This course can be applied due to its practical using of English in situations closed to real ones.

Key words: social competence, economic competence, English language teaching, integrated course, pupils of primary schools.